

על התערבות והומאניזם

מהגיגי הימים האלה

ח. בן-אשר

איזהו השלום בו חפצנו?

חפצנו בשלום פותר בעיות, ומצמצם נקודות תבערה במגע עם שכנינו, שלום שמאזרח אותנו במזרח הקרוב, ולא בשלום שמבודד, וסוגר עלינו את הצי אי ערב; בשלום של פיתוח האיזור כולו, על יסוד שיתופנו בתכנון הפיתוח וקידומו; בשלום אשר לא יגרור אותנו למעגל האסטרטגי של אחד הגושים המתמודדים על הגמוניה בעולם. שלום כזה, אשר יכבד את מהפכת העצמאות הישראלית, הוא ישלים את מסע-השחרור של צבא ישראל וישבץ את המדינה כעובדתיסוד במזרח הקרוב.

שלום כזה, אין צריך לומר, לא יהיה שלום בכל תנאי מצדנו, ולא יווסד על כניעה ללא תנאי מצד הערבים. אין הדבר בקו המדיניות העקרונית שלנו לאורך ימים, ואין הוא הולם את המציאות הצבאית והמדינית שלנו, של הערבים ושל יחסי המעצמות באיזור ובעולם. עצמאותנו תיכון על שיתוף עם כל מעצמה בתכנית של פיתוח ואי-שיתוף עם שום מעצמה בברית צבאית או מתן בסיסים, אין אנו גורסים את החרמת הפיתוח הקולוניאטורי במזרח הקרוב, אין עצמאות נקנית בנידוי מקורות כוח ופיתוח.

יכולים אנו להמשיך את חיינו ואת עבודתנו גם בלי הוזהר-שלום, הוכחנו זאת גם בימי המלחמה, אם יש לנו צורך בחווי-שלום, הרי זה, קודם כל, מתוך רצון להבהיר את היחסים עם עמי ערב, לאזן את כוחנו כמנוף לעלית העם, ולהגיע לידי תכנון משותף בפתרון בעיות המזרח הקרוב, שיתחננו עם עמי ערב, מתוך הנחה כי השותף לשיחה חכם כמנונו, צריכה להיות גלויה ופשוטה, מעין כך: — עמי ערב, המקבלים אהם את דין העובדה הקיימת והמתפתחת ששמה מדינת ישראל, או מנסים אתם להשתמט ממנה, או לעקור אותה מחדש? במלחמה לא תוכלו לנו, לא היום, ולא מחר, ולא בעתיד הקרוב, אכן בשעת סכנה הננו עם בעל יכולת צבאית, טכנית, כספית, טייסים, יורדי-ים, ותחנתים, מהנדסים, יהודים, בשעת סכנה אין אנו בודקים אם האוירון והטייס יבוא מן הגוש המערבי או המזרחי, גם על קשיי הציוד נתגבר כאשר התגברנו, להתמודדות בקרב וזקוקים אתם לשנים רבות של פיתוח ועלית תרבות החיים, הטייס שלכם — שלח מעצמה זרה, והרי עזרה זו פירושה שעבוד, הן יש לכם נסיון-מה בעזרה והדרכה זרה בפלישה, אולם, זאת עליכם לדעת, כל חידוש מלחמה בנו

יהייב גם איתנו למסקנות חדשות. מכ"ט בנובמבר ואילך זו המושג „מדינה בת קיום“ כמה מעלות, נסיון קרב חדש משמעותו עומק חדש, טופוגרפיה חדשה לבטחונה של המדינה, מלחמה באיזור זה פירושה אולי תבערה עולמית, אשר תחריב את עמי ערב יותר משהחריבה המלחמה את אירופה. בידיכם הבחירה בין נסיון נואש של מלחמת-נצקם ובין ביסוס השלום על יסודות פיתוח, אם פניכם לשלום ולבנין, הרי יש לנו, ולשנים רבות, שפה משותפת, שפת סבלות הבנין ונפתולי עצמאות עם המעצמות הגדולות, אם בלשון הפיתוח נדבר, נעסוק פחות בהודינות ותכנון קרבי וכלי זין סודיים. עצמאות האיזור ועליה, אינן בניגוד לעצמאות ישראל, אלא בהרמוניה גוברת עמה.

*

עד כאן קיים חיץ ל„שיחה“ מעין זו בינינו: הדיפלומאטיה הבריטית, כוחות עוינים בארצות הברית, וכיוצא באלו, התערבותם של הכוחות הללו נושאת את דגל ההומניזם. דואגת היא להחזרת פליטים — „עד לחשבון“ של שלום — לפיצויי גבולות לפולשים, ואגב לאנדרלמוסיה בארץ. זוהי התערבות לא צנועה ולא עדינה, המעצמה הגדולה וההגמונית באו"ם, אינה מביאה בחשבון את רגישותו של העם היושב בציון לתקדים מעין זה, העם הזה עזרו נושם את אייר המהפכה של העצמאות, ביסורים גדולים הוקם צבא מהפכני, בעל סגולת נפש קרבית, הוא עשה מהפכה אגררית גדולה, בשחררו חלק ניכר מאדמת ישראל לנהלת העם, דור חלוצי זה, הנושא את האחריות לביצור כיבושי המהפכה, הוא דור לא שאנן, רגיש לכל תקדים מחנך-עם מכוונת יחסי תלות במעצמה עולמית, העם הזה אינו רגיש פחות להתערבות משהיתה אמריקה בימי המהפכה שלה, הוא לא יאמר הן לתקדים של התערבות-חוץ בענינים הנוגעים לחייו ועתידו, אפילו היא באה מצד מעצמה ידידה, יחסיב מעין אלו מעלים פגם בנפשה של אומה, גם לא חתמנו עם ארצות הברית חוזה דוגמת חוזה עבר-הירדן עם בריטניה.

*

אכן מעמד כ"ט בנובמבר הכשיר את אויר העולם למהפכה היהודית, עוד לא מיצה העולם את עומק משמעותה של ההכרעה ההיא על כל מסקנותיה, זהו חידוש גדול ועמוק כתפיסת המשפט הבין-לאומי,

דורו של אטום, המדיניות האטומית, תובעים תורת מידות חדשה במדיניות החוץ של כל אומה, כקטנה כגדולה, על אומה נושאת יצר הגמוניה מוטלת אחריות יהודה וכבדה במינה, זאת תורת האחריות הקיבוצית-הנבואית של המדינאי בדורנו, זאת תורת ההתערבות ואי-ההתערבות, זאת חובת המרד של עם ברשע הגלוי, הבלתי-אמצעי, וזה הסמיו בצירופו ותוצאותיו, הכל לפי הכלל הקדמון: נביא שכלא נבואתו הייב מיתה, עם שכלא את התערבותו ועמד על הדם מתחייב בנפשו, עם שהיה בידו למנוע שואה ולא מנע — שיחף לאחריות הוא ויבוא על ענשו בהשתלשלות הדין העולמי, והצופה כי יראה את התרב באה ולא תקע בשופר והעם לא נהר ותבוא חרב ותקח מהם נפש, הוא בעונו נלקח ודמו מיד הצופה אדרוש" (יהוקאל ל"ג), ללא אחריות קיבוצית במדיניות העמים, נדון העולם להורבן.

אחריות זו לא הוכיחה אמריקה לפי שעה, מבשרנו חוינו זאת, בשעתו די היה בהודעה קצרה מן הבית הלבן: האמברגו לישראל בוטל, הפלישה היתה נעקרת, העקידה לא היתה באה לעולם, הערבים לא היו זויס, והטראגדיה של ברנאדוט לא היתה נגזרת עלינו, אולם ארצות-הברית המשיכו את מיטב המסורת „האירופית“ של אי-התערבות מימי הבש, ספרד, צ'כיה, הרג היהודים באירופה, וההתנכלות לתקות עצמאותם בארץ-ישראל, מעצמה שלא התעריבה שעה שראתה אומה נאבקת לחיים ולמות, מניין לה העזו להכתיב חווי-שלום עם הפולשים מבקשי-נפש? זה הכלל: השליט על טכניקה לחורבן העולם נושא באחריות להצלת העולם, וזה סימנה של אחריות: יחס הצדק לגוי קטן כלגודל, דין אמת במגעי עמים, חובת ההבחנה בין תוקף לנחף, אי-התערבות, ועמידה על הדם, אינה מקנה זכות להגדיר את השלום ולקבוע מועדו.

ידענו את נפש הגר, הפליט, הנידח, ועל כן — את אשר לא יעצנו לעצמנו אין אנו מיעצים לפליטים הערבים מישראל, כאן אנו ממשיכים מסורת של הומאניסט אחד קדמון, הלל הזקן, לא קיבלנו את עצת באוויין לשוב לארצות-המוצא, מאז העצה היעוצה התחיל המרד באימפריה, אמרנו: אין תקנה לחויית העקירה, והחורבן, ואין זה אידיאל להיות מיעוט — לא רק באירופה של היטלר, אלא אפילו בדמוקרטיה אנגלו-רסכסית או עממית או בארץ של מהפכה, היא העצה אשר נשיא לערבים, מתוך תמצית נסיון גורלנו: מה לכם לבנות את חייכם ואת חיי ילדיכם כמיעוט? אין זה אידיאל להיות מיעוט גם במדינת ישראל, מי שנעקר, לא ימצא את תיקונו

המהייב את כל השותפים להכרעה, בכ"ט בנובמבר הוחלט בתוקף סמכות עולמית, על הקמת מדינה לא-ריגילה, מדינת הברירה והעליה, בהגיונה של החלטת עולם זו מקופלת הזכות לכל יהודי בעולם לבחור בישראל — ולעלות לישראל, בהחלטה זו מקופלת סמילא, ערבותו המוסרית של העולם לבטחונה של המדינה, עזרתו של העולם לבנינה, רצה הגורל, שהחלטה זו תעמוד מראשיתה בנסיון, לא אני בחרנו בנסיון, הוא בחר בנו, זה היה נסיון על פי תהום החדלקן לדור החליצי, ולעם כולו, בדיעבד, המהפכה האכזרית היא שיצקה את סגולת הנפש הלוהמת, היא שישרה את קומת האומה וחיסנה את יצר העצמאות, היא שהרחיבה את גבולות הארץ, אך אין ליחס את הנסיון לאבאותו של א"ס, בחינת אשר יאהב יוכיח (יעמיד בנסיון), הנסיון הזה היה מסוכן מדי, ואין אנו מאחלים אותו לשום אומה ולשון, אך הוא תובע את גמולו הפנימי והשלם עד תום.

אין להשלוח את הלב, מה שהוא בשבילנו ענין של חיים וחונן, היא המעצמה הגדולה, יכולה להניח בצריך עיון, לפתרון הזמן ולהתמודדות חדשה, אין ההשבון של ישראל עם ארצות הברית חד והלק, כשם שאין לשכות את הסכם ארצות הברית עם ברית המועצות בכ"ט בנובמבר, כך אין למחוק את מוקש „הנאמנות“, זוכרים אנו את התראת מרשל, כאיש צבא ומדינאי, על סף הכרות העצמאות: „אל תתרשמו מנצחונות ראשונים, אני אומר לכם זאת כחייל ותיק, בצר לכם, אל תקראו אלינו לעזרה“, זוכרים אנו את הכרת טרומן בישראל, רגעים מספר לאחר ההכרזה — מעשה גדול וזריקת היסון לעם היהודי ולכושר-מלחמתו, זוכרים אנו את שמירת האמברגו, וגם את חירותם של יהודי אמריקה לממן את מלחמתנו לפי יכלתם, וגם במלוח האמריקאי אין לזלזל — כגילוי של אשראי ואמון למדינה צעירה.

אך הנה עוברת, כחוט השני בעית אילת, בתוך המאבק הגלוי והסמוי, בינינו ובין ארצות הברית, הויכוח התחיל עוד לפני כ"ט בנובמבר, לפני תקומת המדינה, ולפני היות צבא הגנה לישראל, המתיוות התחילה בימי ג'ונסון, עברה לתמיכת מארשל בתכנית ברנאדוט ועכשיו נתגלגלה בנסיון התערבות, ויתורי-גבולות — היכן אם לא כאן, בערבה, בנקודה הנבראלגית של רציפות הליגה הערבית כבחינה טריטוריאלית ושל בעית בידודנו או התר אזרחותנו בקרב עמי ערב? ולמי — אם לא לאימפריה הבריטית והכרוך בה? שלשה גלגולי משבר ביחסים עם מדיניות ארצות הברית, ותמיד באותה נקודה, בה, בנקודה זו, מבחן למדיניות החוץ שלנו.

במסגרתה כתידה ערבית עצמאית — ומדינת ישראל לא תסתכן בהיות פרודור „סירכה“ טריטוריאליה זו, מה יהיה עליה? הנניח אותה כקריש־פיצה ועמדה קדמית לחידוש המלחמה? מרכז של מרי ערבי של גידחים נגד ישראל?

למצרים אין זכות על רצועה זו ואין לה צורך בה. טבעי הדבר שרצועה זו תצורף לישראל על בעית הפליטים שבה, ותיפתר הבעיה כחלק בלתי נפרד של פיתוח הנגב, — כמוכן, אם הפליטים לא יבחרו מרצונם בהתישבות מחדש בארצות ערב, ואולי ישמש הנסיון הזה מופת להתישבותם של הפליטים בארצות ערב. כאן קיים הגיון עובדתי למאמץ משותף של היהודים, הערבים והארבים. כאן קיים הכרה בנסיון רציני, אם רצון הפליטים הללו להשאר בישראל כמיעוט.

בהסתערות העולם הנוצרי על זכותו לירושלים גובר הכוב הקדוש. כשפסק ברנדוט: ירושלים — לעבר־הירדן, נחתם דינה של העיר לישראל. המתווכ ויתר בשם הנצרות על ירושלים בין־לאומית. הנצרות הסתלקה מהחלטת או"ם וקיימה את ההסתלקות בהסגרת העיר המקודשת למצור ותורבן. מי שהפקיר את ירושלים פקעה זכותו המוסרית על מתן דמות לעיר המשוחררת, ואילו היה העולם הנוצרי בן־חורין ממעצרים פנימיים, היה מוסר את הפיקוח על המקומות הקדושים לנאמן אחד: לנו. בנצרת הוכחנו, גם באוירת־קרב, את כושר השלטון והאחריות למקום ששמו מקדש לעמים, ואולם אם קיימים מעצרי נפש בנצרות, יפקח האו"ם בעצמו, דבר אחד יהיה ברור: על אדמת ירושלים ששוחררה על ידינו לא ידרוך צבא זר. לא נתן את ירושלים כדור־משחק ביהסי מעצמות.

המערכה על אילת העמיקה את האמון למדיניות החוץ שלנו. ה„נסיגה“ המפורסמת מאבר־עגילה לאילת לא הכשילה את האמון. זהו מופת של חתיכה נאמנה, עקשנית ונבונה. מלאת אימץ וזהירות, לנקודה המכרעת בעתיד הארץ. לאור ההתערבות של כוחות־חוץ בחיינו אנו חוזרים למעמד נפשי של דריכות מדינית והתאורות צבאית בחיי האומה. ההתדיינות היא על מדינה בת קיום ותנופה קולוניטורית. שאינה נדונה לגבולות איר־ציונליים מדי, שאינה מבודדת ואינה נתונה בצבת של התערבות המיר; על מדינה שאינה תלויה בתעלת סואץ. המלחמה היא על בכתי־ענה הכחולה של המדינה — על אילת, על הערבה, מלחמה בסיפוח אילת לעזה לפי תכניתה של מעצמה זרה, תכנית שתעצב את דמות המזרח הקרוב ומקומנו בו. המלחמה היא על מוצא לאקינוס, לעולם היהודי, למנרה המתנער והבונה את עולמו, לעתידות ישראל כגוי גדול.

על ידי התערות כמיעוט. אין אנו מלאכי־שרת של הוי הומאניסטי טהור. לצערנו עוד לא הוכחנו זאת. נודה, קיים משקע חמור במגע עם המיעוט בתוך המלחמה. ידיעת החורבן המחלט, אשר היה צפוי לנו, אילו נוצחנו, טבעם האכזרי של דור הכליה, ושל המהפכה, הברו יחד למתיחות־נואשים, עד כדי טישטוש הגבול בין מלחמת נקם ושחרור, לא זכינו איפוא לטהרת האדם במהפכה כאשר לא זכתה לה שום מהפכה אחרת. זוהי עובדה מתקממת, הרודפת זכרוננו ומצפוננו של כל עם, צועקת מן האדמה. אף היא מאשרת את הכלל: אין זה אידיאל להיות מיעוט בשום אומה ולשון. אילו נהגנו לפנים משורת הדין וההורגו את הפליטים מארצות ערב — ספק גדול הוא, אם היה זה הפתרון ההומאני. כשם שהסוציאליזם מרד בדמוקרטיה הפורמאלית, כך מרדה הציונות בהומאניזם הפורמאלי ביחסי עמים, אין פיצוי ואין עתיד למיעוט שנעקר אלא במולדת עצמאית בין אהיו בני־עמם. מי שטעם את טעם החייה הקטסטרופלית של גלות ועקירה אין לו דרך אחרת זולת ההידבקות בגופה של האומה שארת הבשר והגורל. מה משונה הדבר שדוקא „מפלגת הפועלים המאוחדת“, שיש בה הרבה תלוצים, והסירי האנגליה הסוציולוגית והסתייגות מכל אבק שיתוף עם אימי פריאליזם, הולכת שבי אחרי רומנטיקה הומאניסטית כובת, אכן יש בתוכנו רומאנטיות בתחום מדיניות החוץ. זאת הפעם השלישית נפגשת המפלגה הזאת בגוסחותיה המדיניות עם מעצמות „האמנה האטלנטי“ טית: מדינה דול־אומית, נאמנות בין־לאומית, התזרת הפליטים שוהרית־שלום.

ההומאניזם של החזרת הפליטים אינו אלא הסואה אידיאלוגית למלחמת עצבים נגדנו, ברי, שמדינות ערב לא תזותרנה על הפליטים, ובעיקר על מימון יישובם מחדש על ידי הון בין־לאומי. הלחץ להחזרת הפליטים לא בא אלא כאמצעי סחיטה ל„פיצוי“ גבולות. מה, איפוא, היסוד להתערבותה של אמריקה בכל אתי העניין? הגדול מדי חלק ארצנו המשוחררת למדינת הבחירה והעליה? החסרי ישימון ומדבריות הם עמי ערב כי יווסף גם מדבר זה על שטחן? הויכוח על אילת הוכרע בשעתו בבהירות שאין למעלה ממנה. בשעת מעשה לא נמנענו גם ממצבי מתיחות מסוכנים עם בריטניה, אך לא נסוגנו מאבו עגילה לאילת כדי להיסוג מאילת לבאר־שבע.

קיימות בעיות שלום, שאנו מצויים על אור־דורות לפתרונם הטבעי והצודק, אך אין אנו פטורים מלומר את האמת שעה אחת קודם. רצועת החוף עזה־רפיה, על בעית הפליטים שבה, אינה בת קיום ממלכתי עצמאי. אין הרצועה פותרת את בעית הפליטים